

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՆՎԱՆԱԿՈՉՈՒԹՅԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՈՒՄ

Հայ ժողովրդի համար ազգային-եկեղեցական մեծագույն տոներից մեկն է 451 թվականին «Վասն Յիսուսի և վասն հայրենեաց» մղված Ավարայրի հերոսամարտի պանծալի հիշատակի ոգեկոչմանը նվիրված Վարդանանց տոնը:

Այդ դյուցազնամարտը շուրջ մեկ ու կես հազարամյակ ոգեկան մեծ ուժ և ավյուն է ներշնչել մեր ժողովրդի զավակներին տարբեր ժամանակներում, օրհասական ամեն մի պահի:

Եվ այսօր Վարդանանց հայրենասիրական ոգու կենդանության իրավ վկայություն է ավանդաբար ամեն տարի առանձնակի ոգևորությամբ նշվող Վարդանանց ազգային-հայրենասիրական ու եկեղեցական մեծ տոնը:

Այդ օրը միաժամանակ նշվում է նաև Նորին Ս. Օծություն Ամենայն Հայոց Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետի անվանակոչության տարեդարձը:

Սույն թվականի փետրվարի 26-ին, հինգշաբթի օրը, առավոտյան, Հայաստանյայց եկեղեցիների աղոթաբույր կամարների ներքո հնչում են «Նորահրաշ» և «Արիացեալք» հոգեկից շարականները:

Մայր տաճարում առավոտյան հանդիսավոր ժամերգությունից հետո, ժամը 10.30-ին, Ավագ խորանի վրա սկսվում է հանդիսավոր ս. պատարագի մատուցումը: Օրվա պատարագիչն է հոգևոր ճեմարանի տեսուչ

Տ. Եզնիկ քհն. Պետրոսյանը: Պատարագի դարաց բաժնի երգեցողությունը կատարում է հոգևոր ճեմարանի ուսանողների երգչախումբը:

Մայր տաճարը լեփ-լեցուն է հավատավոր բազմությամբ, որոնք եկել են կրկին նորոգելու ազգային-հայրենասիրական իրենց ուխտը՝ հավատարիմ մնալու համար մեր ժողովրդական ու ազգային հարուստ ավանդներին:

Ժամը 11.30-ին Մայր տաճարի զանգակների դողանջի ներքո, եկեղեցական թափոքով Մայր տաճար է առաջնորդվում Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը:

Լուռ է Մայր տաճարը: Օրվա խորհուրդը համակել է բոլորին: Եվ ահա սրբազան պատարագի ավարտից հետո պատարագիչ Տ. Եզնիկ քհն. Պետրոսյանը իջման Ս. Սեղանից խոսում է հայրենաշունչ մի քարոզ՝ «Արիմն մարտիրոսաց հիմն Եկեղեցույ» բնաբանով՝ վեր հանելով Վարդանանց հերոսամարտի կատարած մեծ դերը՝ մեր ժողովրդի պատմության ընթացքում:

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետի անվանակոչության տոնի առթիվ կատարվում է Հայրապետական մաղթանքի արարողություն, որով և ավարտվում է եկեղեցուց նեոս կատարվող առարողությունը:

Ս. առատարագից հետո, ժամը 13-ին, Վեհափառ հանդիսությունների դահլիճում, Վեհափառ Հայրապետի բարձր նախագա-

հույժամբ, սկսվում է Վարդանանց տոնին նվիրված հանդիսությունը, որը կազմակերպել էր հոգևոր ճեմարանի տեսչությունը:

Հանդիսությանը ներկա էին Մայր Աթոռի միաբանությունը, Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները, մայրավանքի պաշտոնեությունն ու աշխատավորները, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմն ու ուսանողությունը, մտավորականության ներկայացուցիչներ, ուխտավորներ և այլ հյուրեր:

Հանդիսությանը ներկա էին նաև Հայկական ՍՍՀ Միմիստրների խորհրդին առընթեր Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ տիար Ռուբեն Պարսամյանը և տեղակալ տիար Անդրանիկ Հասրաթյանը:

Հանդիսությունն սկսվում է Վեհափառ Հայրապետի «Հայր մեր»-ով, որից հետո հնչում է Հայկական ՍՍՀ պետական հիմնի նվագը:

Ապա հանդիսության քացման հետևյալ գեղեցիկ խոսքով հանդես է գալիս հոգևոր ճեմարանի տեսուչ Տ. Եզնիկ քհն. Պետրոսյանը:

ՀՈԳԵՎՈՐ ԾԵՄԱՐԱՆԻ ՏԵՍԻՈՒՉ
Տ. ԵԶՆԻԿ ՔԱՀԱՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ
ԲԱՑՄԱՆ ԽՈՍՔԸ

Հայ ժողովուրդը իր պատմության ընթացքում բազմաթիվ անգամներ է մարտնչել իր գոյության պահպանության համար, կանգնել անդունդի եզրին, մահվան դեմ առ դեմ, իր հոգևոր-մշակութային արժեքները ձեռքին, երբեմն էլ ոտաթոթիկ և լքված բոլորի կողմից, սակայն միշտ իր ներքին ոգեկան ուժով փյունիկի պես հարություն է առել և հրաշքներ գործել:

Ավարայրից առաջ և Ավարայրից հետո մենք ունեցել ենք քաջ թագավորներ, բանակներ զինավառ, որոնք կանգնել են օտար փոթորիկների դեմ և կուրծք տվել անեղ հեղեղներին:

Սակայն այս ամենի միօից, իբրև խորհուրդ այս ամենի, իբրև հուշարձանը հայ ժողովրդի հայրենասիրության և իր հոգեկան արժեքների գնահատման, իբրև լուսն խորան, դեպի երկինք է ձգվում Ավարայրի հերոսամարտը: Հայոց պատմության մեջ առաջին անգամ ժողովրդի բոլոր դասերը՝ հոգևորականներ, նախարարներ, շինականներ, միասիրտ ու միակամ, գնացին մահվան ընդառաջ, դեպի հերոսացում, դեպի սրբացում:

Հաճախ կարծվում է, թե քրիստոնեությունը ստրկության, լոկ հնազանդության ուսմունք է: Միևնույն տասնյակ դարեր ա-

ռաջ հայ ժողովուրդը Ավարայրով ապացուցեց, որ քրիստոնեությունը սիրանքի և հավերժության ուսմունք է:

Ավարայրը քրիստոնյա աշխարհի թերևս առաջին ու միակ ազմական քախումն էր օտար ուժերի դեմ, ուր բախվեցին լուսի և խավարի, կյանքի և մահվան, հավատի և հավատարացության, հայրենասիրության և ստրկացման իրարամերժ գաղափարները, ուր ճշտվում էր մեկ անգամ ևս Հիսուսի՝ մեռնելով ապրելու պատգամը:

Մաշտոցը Աստծուն խոսեցրեց հայերենով:

Ղևոնդը Հիսուսին պաշտպանեց իր կյանքի կենդանի պատարագով:

Վարդանը հայրենիքը և քրիստոնեությունը սրբագործեց իր կարմիր արյունով:

Ավարայր մեր հոգու վիթխարի ընդվզումն էր: Այնտեղ ոչ միայն մեր ազմական ուժն էր մարտնչում: Այնտեղ զինվորյալ էին բոլորը՝ մտքի և հոգու, լուսի և Ավետարանի, հողի և հայրենիքի մշակներն էին կովի դաշտ իջել, նրանք, որ իրենց ամբողջ կյանքում լույս էին երազել, գրքեր գրել, մագաղաթներ ծաղկել, տաճարներ կառուցել, Ավարայր էին իջել իրենց էությունը, լուսի իրենց պաշտամունքը խավարի ճանկերից փրկելու համար:

Եվ դարեր անցան:

Ամեն դար քերեց իր Ավարայրը:

Ամեն դար իր Վարդանը ունեցավ:

Ամեն դար ունեցավ իր Ղևոնդը:

Մեր կյանքի իմաստը Ավարայրի խորհրդի հաստատումը եղավ:

*
* *

Այսօր, երբ ոգեկոչում ենք հիշատակը Ս. Ղևոնդյանց քահանայից և Վարդանանց հայ մարտիկների, ունենք նաև սրտագին մի պարտականություն՝ շնորհավորելու Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին՝ իր անվանակոչության տոնի առթիվ:

Եվ այս զուգադիպությունը պատահականություն չէ, որովհետև ինչպես անցյալի մեր բոլոր Հայրապետները, այսօր էլ Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետը Ս. Ղևոնդյանց նախաձեռնություններով և Վարդանանց ափսոսանքներով աշխատում է կենդանի և վառ պահել մեր անցյալի ուխտապահ հոգևորականության՝ Ղևոնդյանց քահանաների սուրբ ավանդությունը և հայ հավատի կրակը, ինչպես ի հայրենիս, այնպես էլ աշխարհով մեկ ցրված հայ ժողովրդի հոգում՝ Վարդանանց հերոսամարտի ոգին և անսակառելի հայրենասիրությունը:

Թող երկա՛ր, շատ երկա՛ր բազմի Հայոց Հայրապետը Լուսավորչի գահի վրա՝ ի պայծառությամբ Ղևոնդյանց արյունով ամրացած ու ծաղկած Հայ Եկեղեցու և ի բարություն հայրենյաց:

Վեհափառ Տեր, թույլ տվեք այս հանդիսության բոլոր մասնակիցների անունից կրկին անգամ շնորհավորել Ձեզ անկեղծ, ջերմ և նվիրված սրտով:

Իսկ այժմ, սիրելի հանդիսականներ, թույլ տվեք Ս. Վարդանանց հիշատակին նվիրված հանդիսությունը հայտարարել բացված:

Հրավիրում ենք օրվա բանախոս, հոգևոր ճեմարանի դասախոս պրն. Բաբգեն Ներսիսյանին՝ կարդալու իր բանախոսությունը:

Այնուհետև Վարդանանց հերոսամարտին նվիրված հետևյալ բանախոսությամբ հանդես է գալիս հոգևոր ճեմարանի հայոց լեզվի և գրականության դասախոս Բաբգեն Ներսիսյանը:

ԲԱԲԳԵՆ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Վարդան և Վարդանանք անունները հայ ժողովրդի շուրթերին դարեր ի վեր հնչում է որպես նվիրական սրբություն, հայրենասիրություն, հերոսություն, որպես հայրենիքի ու մեր սուրբ հավատի համար ընկած մարտիկների սուրբ նահատակություն:

Վարդանի և Վարդանանց կատարած անմահ գործը, նրանց մղած հերոսական պայքարը պարսից բռնապետության դեմ՝ քրիստոնեական հավատի պահպանման համար ու նրանց նահատակությունը Ավարայրի դաշտում՝ հանուն սուրբ հավատի և հայրենիքի, ճիշտ հասկանալու համար անհրաժեշտաբար պետք է ետադարձ մի հայացք ձգել հայ ժողովրդի հազարամյակներից եկող պատմության խորքերը, առավելապես Հայաստանում քրիստոնեության տարածման ժամանակաշրջանին:

Երբ Տրդատ Մեծի և Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի անմիջական նախաձեռնությամբ ու ջանքերով քրիստոնեությունը Դ դարի առաջին տասնամյակում Հայաստանում համընդհանուր և պետական կրոն դարձավ, փոխվեց հայ ժողովրդի, հայ պետության քաղաքական դրությունը իրար հետ մրցող և աշխարհակալ ձգտումներ ունեցող ժամանակի երկու հսկա պետությունների միջև: Դրանցից մեկը Բյուզանդական կայսրությունն էր, մյուսը՝ Պարսից Սասանյան պետությունը: Սրանցից յուրաքանչյուրը միտում էր Հայաստանի լիակատար տերը դառնալ:

Իրար հաջորդող պարսից արքաները և

պետական գործիչները մեծ մտավախությամբ էին ապրում Հայաստանը կորցնելուց՝ քաջ գիտակցելով, որ եթե հայերը դավանանքով հունական կայսրությանն են հարում, վաղ թե ուշ, անշուշտ, ձգտելու են նաև քաղաքականապես մոտենալ նրանց:

Հենց այս մտավախությունն էլ ստիպում էր պարսիկներին ոչ մի խոչընդոտի առջև կանգ չառնել հայերին կրոնափոխ անելու և ըստ ամենայնի կրոնով և ազգային սովորություններով ու պետական կյանքով միացնել Պարսկաստանին և առմիշտ զորկել նրանց ազատ ու ինքնուրույն ազգային կյանքից: Հենց սրան էր ձգտում Ծապուհը, այս նպատակն իրականացնելու էր միտում Հազկերտ Բ-ը:

Նախաձեռնի չէր, իհարկե, նաև Բյուզանդական կայսրության տիրապետության տակ գտնվող Հայաստանի վիճակը: Այստեղ էլ հայերին ազգային և ինքնուրույն ազատ կյանքի նույն սարսափելի կորուստն էր սպառնում: Դեռ ավելին, սեփական դպրություն, գիր ու գրականություն չունենալու պատճառով հայերը ենթակա էին ազգային ինքնապահպանման ամենակարեվոր պատվարը՝ սեփական լեզուն կորցնելու և հավերժ վտանգին:

Ի՞նչ անել, ո՞ւմ դիմել, ումի՞ց փրկություն հայցել, ինչպե՞ս փրկել հայրենին ու ժողովուրդը կորստից: Ահա այս տանջող հարցն էր կապարի ծանրությամբ ճնշում ու մտահոգում ժամանակի հայ ժողովրդի ազգային վշտով տառապող նրա արժանավոր զավակներին, պետական գործիչներին և Մայր Եկեղեցու հոգևոր առաջնորդներին: Իսկ փրկության միջոցը, փրկության ելքը չէր երևում:

Միակ հույսը մնում էր ամենակարող Արարիչը, հայի նեղ օրերին նրան օգնության հասնող հայի Աստվածը: Եվ հույսը Աստծո վրա դրած հայ ժողովուրդը շարունակում էր ապրել: Եվ հույսը ապրեցնում էր:

Եվ քանի որ հույսն Աստված էր, Աստված չլքեց հային, կյանքի ու մահվան այդ օրհասական պահին Տիրոջ ամենակարող աջը գորավիզ եղավ հային, նրա բարերար ու փրկարար շունչը անցավ հայ ժողովրդի արժանավոր զավակ Սուրբ Մաշտոցին, և նա հաշկական նշանագրերը ձեռքին լուսատու աստղի նման փայլեց հայոց երկնակամարում:

Հայ ժողովրդի արժանավոր զավակներ Սուրբ Սահակ Պարթևի ու Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի անմիջական ջանքերով և հայոց Վոսմշապուհ թագավորի աջակցությամբ Հայաստանում հաստատվեցին հայ մանուկների համար ազգային լեզվով կրթական

օջախներ, որոնք երկնեցին Ե դարի պատմիչ հսկաներին ու փիլիսոփաներին՝ Կորյուն Երանելուն, Եզնիկ փիլիսոփային, պատմահայր Խորենացուն, Հովսեփ Վայոցձորեցուն և քաղցրագրուցիկ Եղիշեին, որը Մամիկոնյան Դավիթ Երեցի խնդրանքով ձեռնամուխ եղավ Վարդանանց պատմությունը գրի առնելու գործին: Եվ նա իր գրիչը, իր ողջ ուժն ու եռանդը ի սպաս դրեց հայ ժողովրդի գոյության և հավատքի համար Վարդանանց մղած իրավացի և արդար պատերազմն ու ժամանակաշրջանը գրի առնելուն, որը ոչ թե պատմություն, այլ բանաստեղծություն է՝ լի քնարական սղորտաբոյս գեղյուններով, որի նպատակն է «նեղ օրերում սիրելիների համար մխիթարություն, հուսացողների համար հույս և քաջերին քաջալերություն լինելը»: Այն գրված է ցույց տալու համար ինչպես ժամանակակիցներին, այնպես էլ գալիք սերունդներին, որ մարդու և ժողովրդի համար ամենից արժեքավոր բարիքը, ամենանվիրական զգացմունքն ու ամենաբարձր պարգևը վերուստ տրված ազատությունն է, իսկ ամենից սիրելին՝ հայրենիքը, որի պաշտպանության համար պետք չէ խնայել ոչ մեկ բան, զոհաբերել ամեն ինչ, ինչպես զոհաբերեց Վարդանը, նույնիսկ իր կյանքը:

Ամսահացնելով Վարդանի ու Վարդանանց մղած սուր պատերազմը և այդ պատերազմում նահատակվածներին, ամսահացավ և ինքը՝ Եղիշեն, որպես դեպքերի անմիջական մասնակցի, և սերունդներին հասավ որպես Ավարայրը երգող պլպույի, որպես քաղցրագրուցիկ Եղիշե՝ քաջ գիտակցելով, որ «Չգիտակցված մահը մահ է, գիտակցված մահը՝ անմահություն»: Հետևաբար ավելի լավ է, որ մարդ «Աչք լինի կույր, քան՝ մոռ»:

Եվ որովհետև Եղիշեն պայծառ միտք ուներ և քաջ գիտակցում էր հայ ժողովրդի համար Հազկերտի ահավոր ու կորստաբեր նենգ միտումները, ուստի ցատումով գրում է.

«Մեր» շանթում, գալարվում էր ինչպես մի թունավոր օձ, մեր» ձգվում, մոռնում էր ինչպես զայրացած առյուծ, ճմլվում ու թապրկտվում էր խարդախ մտադրությամբ»:

Հազկերտը իր հավատարիմ ծառա Դենշապուհին հայոց երկիր ուղարկեց: Սա հայոց ողջ երկիրը աշխարհագիր արեց, իբր թե հարկերը և այրուձիի ծանրությունը թեթևացնելու նպատակով:

Իսկ հայկական այրուձին տարել էր Պարսկաստան նույնպես նենգ միտումով, նախ Հայաստանի ռազմական հզորությունը թուլացնելու և իր թշնամիների դեմ պատերազմելու այն դիվային մտածումով, որ եթե

կոտորեն՝ թշնամիներ կկոտորեն, իսկ եթե կոտորվեն՝ թշնամիներ կկոտորվեն:

Այնինչ աշխարհագրից հետո երկրի հարկը և հայկական այրուձիի ծախքը ոչ միայն չթեթևացրեց, այլև ավելի ծանրացրեց:

Այնուհետև բռնացավ Եկեղեցու ազատության վրա և հարկի տակ դրեց անգամ վանքերում բնակվող միայնակյացներին:

Նախարարներին բանարկությանը թըշնամացրեց միմյանց հետ և ամեն տան մեջ խռովություն գցեց: Եվ այս ամենն անում էր, որպեսզի գուցե քանդի միաբանությունը հայոց աշխարհի և Եկեղեցու ուխտը ցրի:

Չնայած այս բոլոր դժնդակ ու դիվային գործերին և հարկերի անասելի ծանրությանը, որը առնում էին ոչ թե ինչպես վայել է պետական արժանապատվությանը, այլ ավազակաբարո հափշտակելով այն աստիճան, որ իրենք էլ մեծապես զարմանում էին՝ թե մի տեղից, որ այսքան զանձ է դուրս գալիս, էլ ինչպես է շեն մնում այդ աշխարհը:

Եվ երբ տեսան, որ այս ամենով չկարողացան ոչ միայն հայերին ետ կանգնեցնել և նույնիսկ շեղել իրենց հավատից, այլ ընդհակառակը, նրանք էլ ստավել են միաբանվում և երդվում աներեր ու հաստատում մնալ իրենց հավատին և, հանուն Քրիստոսի սիրո, մեծ համբերությամբ տալու են բոլոր կարգի նեղություններն ու չարչարանքները, այդ ամենից առավել գրգռված ու մոլեգնած Հազկերտը իր զաղտնի փայփայած միտումները կենսագործելու համար անցավ բացահայտ բռնության և հրաման տվեց մոգերին ու մոգպետներին՝ գրել և հայոց աշխարհ ողորկել դավաճախոխության չարագուշակ ու դժնդակ սպառնալից թուղթը:

Իսկ երբ ստացավ «Այս հավատից մեզ ոչ ոք չի կարող խախտել, ո՛չ հրեշտակները և ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուրբ և ո՛չ հուրը, ո՛չ ջուրը և ո՛չ էլ որևէ այլ դառն հարված» հաստատումն ու վճռական մերժողական պատասխանը, այնժամ մոլեգնած ու փրփրած շահը սպառնալից հրամայական հրովարտակով հայ նախարարներին արքունի դուռը կանչեց՝ մերժողական պատասխանի համար խստագույնս պատժելու միտումով:

Ու հայ մեծամեծերից լսեց. «Այն, որ ավանդ ենք ստացել մեր նախնիներից՝ մեր հայրենիքը, մեր ազատությունը, մեր իշխանությունը, դա չենք տա ոչ ոքի և ետ չենք կանգնի մեր քրիստոնեական հավատից»:

«Եթե թագավորը իմաստությունն իրեն արթոնակից չունի, չի կարող իր վիճակի մեջ

վայելույ լինել»—գրում է Եղիշեն դառնացած հոգով:

Եվ որովհետև Հազկերտի աթոռակիցը ոչ թե իմաստությունն էր, այլ դիվային չարությունը, հետևաբար հայ նախարարները որոշում են առերես ուրանալ իրենց հավատը, մինչև հայրենի հող, հայոց աշխարհ վերադառնալը:

Հայ նախարարների դավաճանությունն լուրը Հայաստան աշխարհ է հասնում: Հայոց աշխարհի բոլոր կողմերից հավաքվեցին մեծ բազմությամբ այր ու կին, շինական և ազատ, քահանա և միայնակյաց և զինվորագրվեցին հանուն Քրիստոսի հավատի և վճիռ կայացրին:

«Հարազատ եղբոր ձեռքը թող բարձրանա այն մերձավորի դեմ, որ դուրս է եկել Աստծու պատվիրանի ուխտից: Հայրը չխնայի որդուն և որդին չակնածի հոր պատվից: Կինը կռվի իր ամուսնու հետ և ծառան դիմադրի իր տիրոջը: Աստվածային օրենքը թագավորի ամեն բանում և մույն օրենքից հանցավորներն ստանան իրենց դատապարտությունն ու արժանի պատիժը»:

Իսկ մոգայետը, իր շուրջը կատարվածից սարսափած, ասում էր.

«Թողեք գրեմ և ցույց տամ մեծ թագավորին, որ ձեռք վերցնի այսպիսի առաջարկություններից, որովհետև եթե աստվածներն իրենք էլ օգնության գան, հնարավոր չէ, որ Հայաստանում հաստատություն գրտնի մոգական կրոնը: Մարդիկ, որոնք ո'չ շղթաներից են վախենում, ո'չ տանջանքներից երկյուղ են կրում, ո'չ հարստությունը բանի տեղ են դնում: Եվ վերջապես, բոլոր չարիքներից ամենից վատթարն է, մահը գերադասում են կյանքից, ո'վ է, որ կարող է նրանց դիմադրել»:

Միակ էլքը՝ Հայ Եկեղեցու շուրջ համախըմբվելն էր: Եվ ողջ հայ ժողովուրդը, Քրիստոսի հավատքին հավատարիմ, համախմբվեց սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանի և Եկեղեցու շուրջ:

Հայաստան ուղարկված Հազկերտի բանակն ու մոգերը ջախջախվեցին և դուրս շարտվեցին Հայաստանից:

Իսկ գալիքը՝ անսպասելին, Ավարայրը դեռ առջևում էր:

Թագավորի հրամանը մերժելու և Անգղի դեպքերի վրեժը լուծելու համար պարսից զորաբանակը, փղերի երամակներով ու Մատյան գնդով, մոգերի ու մոգայետների և ամբողջ հեթանոս բազմության հետ առաջ խաղաց և սև ամպի նման եկավ ու հայոց աշխարհի վրա կախվեց:

Իսկ հայոց բանակը, ձիավոր ու հետե-

վակ, սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանի գլխավորությամբ, Տղմուտ գետի ափ Արտազ գավառի Ավարայրի դաշտ հասավ:

Նշանավոր զորավարի ու հայրենասերի համար ուսիկը հայրենի աշխարհը և զորքըն էր: Փորձության ժամին հայրենիքի փրկությունը տեսնում էր ժողովրդի իմաստության ու սխրագործության մեջ:

Պարսիկ բռնակալները իրենց բարբարոսական քաղաքականության միջոցով ձրգտում էին ծունկի բերել, հնազանդեցնել ժողովրդին, ստիպել ուրանալու քրիստոնեական հավատը:

Սակայն նրանց արյունաբոս քաղաքականությունը ոչ թե ընկճում, այլ ավելի ու ավելի է բորբոքում և ուժեղացնում ցատումն ու բողոքը ինչպես օտարերկրյա բռնակալների, այնպես էլ հայ դավաճան նախարարների դեմ:

Ծանր էր փոքրաթիվ հայերի համար կռվել իրենցից թվով մի քանի անգամ գերազանց թշնամու դեմ: Ցավալի ու ծանր էր մանավանդ այն հանգամանքը, որ թշնամուն միացել էին նաև Հայաստանի մարդպան Վասակ Սյունեցին և նրա համախոհ մի քանի իշխաններն իրենց զորքերով:

Թշնամին հարափոփոխ, դավադրորեն դասավորում էր իր զորագունդը:

Ջանգված առ զանգված մթնում էր նա, լցվում, թանձրանում, տարածվում:

Ծավալվում և տեղավորվում էր նաև հայոց զորաբանակը, որը տարածվեց և պատնեշի նման փակեց թշնամու ճանապարհը:

Վերջապես երկու կողմերի շեփորները ազդարարեցին ճակատամարտի սկիզբը:

Սանձակոծ ձիանք, ամենի փղեր Հողն էին դոփում ոտով անհամբեր...

Համկարծ բանակից դուրս եկավ Վարդան Ու ահեղ կռվին տվեց նա նշան...

Նա քաջ էր մարմնով, հոգով էլ վեհանձ:

Եվ վեհանձնաբար էլ հայոց զորագնդերը առաջնորդեց ի մարտ:

Մեծ տազնապ և անչափ իրարանցման աղետ կար երկու կողմերում էլ, երբ հանդուգն հարձակումով իրար էին բախվում:

Հայոց այրուձին անցավ գետը և մեծ զորությամբ հարձակվեց: Նրան հետևեցին և հետիոտն գնդերը:

Ասես երկրաշարժ եղավ, գետինը շարժվեց, ցնցահարվեցին զորաբանակները: Բազմահազար զինվորներ և զենքեր գործի անցան:

Լսվեցին զենքերի շառայունները, նվազին, սուլեցին նետերը գլուխների վրա, շարքերի մեջ և ամենուր:

Բարձրացան առաջին ճիչերը, նետաձիգ-

ների մոմոտներն ու նետալարերի ճայթումները:

Կարսից գործի աջ թևը ընկրկեց, տագնապ ու իրարանցում ընկալ կրանց սեչ, և ջարդվելով խոնավահար սառանջ սկսեց, սինչա անգամ Մատյան գնդի հաստատու կազմակերպությունը քայքայվեց, ցրիվ եկավ, և նա դեռևս պարտություն չկրած փախուստ տվեց:

Կովի ամենաթեժ ու ծանր պահն էր: Ընկնում էին և հայ քաջերը:

Կովում էին միգակով, սրով:

Կոխը հետզհետե դժոխային էր դառնում: Վարդանը շրջապատվում էր անհույս, բայց հարատևում էր:

Նա խախտում է ընդունված ռազմակարգը, ճահճով գրոհում է թշնամու վրա, թույլ չտալով, որ թշնամու աջ ու ձախ թևերը շրջապատեն իրեն:

Նա փոքրաթիվ ջոկատով գնում է մեռնելու, բայց գիտակցված ու նպատակային մահով, գազանին խոցելու և արյունաքամ անելու միտումով:

Եվ մեծ հայրենասերն ու հմուտ զորավարն ընկալ անհավասար մարտում: Նա հերոսաբար նահատակվեց՝ իր քաջությամբ ու հայրենասիրությամբ վառ օրինակ հանդիսանալով գալիք սուպազա սերունդներին: Իսկ Ավարայրի պլպուլը՝ Եղիշեն, արձանագործում է.

«Տիրովհետև ոչ թե մի կողմը հաղթեց, և մյուս կողմը պարտվեց, այլ քաջերը քաջերի դեմ դուրս գալով երկու կողմերն էլ պարտություն կրեցին»:

Վարդանի՝ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած անսահման սերը փոխանցվեց գալիք սերունդներին դարեր ու հազարամյակներ:

Ավարայրից հետո շատ անգամ չար ամպեր կուտակվեցին զարկված ու զրկված հայոց աշխարհի գլխին, մեկը մյուսից ավելի մահասարսուտ, մեկը մյուսից ավելի դժնդակ ու կորստաբեր:

Հետագայում ավելի վատթարը եկավ, 15 թվի Եղեռնը, բայց և Մուսա լեռը, Վանա այրվող այգեստանները, հերոսական Սարդարապատը, Կարաբեքիր փաշան՝ իր զազրելի չար ու դիվային սև միտումներով: Բայց Վարդանի և Վարդանանց հայրենամարտի ռազմական մահից հայ ժողովրդի գալիք սերունդների մեջ:

Վարդանանց ռազմական և ամենակարող Արարի շունը միշտ էլ գորավիզ և նեցուկ եղան հայ ժողովրդին:

Հայոց աշխարհում նոր Վարդաններ ծնվեցին, Սասունցի Դավիթներ հրեղեն թրերով, Իսրայել Օրիններ խորունկ ու հեռատես,

իմաստուն խոհերով, քաջ Դավիթ-Բեկեր, պողպատյա կամքով հայրենիքի ազատության համար մարտնչող ազնիվ ֆիդայիներ, անխոցելի Անդրանիկներ, անկոտրում կամք ունեցող Դանիել Բեկ Փիրումյաններ և վերջապես ցարիզմի լուծը հայոց աշխարհից դեն շարտելու կոչնակ հնչեցնող բոցաշունը հեղափոխականներ՝ Ստեփան Ծափումյան, Ալեքսանդր Մյասնիկյան, Հայկ Բժշկյան (Գայ) և շատ ու շատ այլ հայրենամարտի քաջազուններ, որոնք պատմության տարբեր ժամանակամիջոցներում հայոց աշխարհի օրհասական պահերին Վարդանի նման պողպատյա բռնեցք դարձրին հային, և հայրենի հողն ու աշխարհը իր դյուցազուն և հայրենամարտի գավակների ու ամենակարող Արարի օգնությամբ փրկվեց հրդեհների ճարակից և առասպելական փյունիկ թռչունի նման կրակի բոցերից ելավ, ելավ նոր գեղեցկությամբ ու փառքով, վառ և լուսավոր:

Բոլոր կարգի նեղ ու ստոր թշնամիների չար միտումները ի դերն եկան, հոգս ցնդեցին, իսկ հայոց աշխարհը կանգուն մնաց և այսօր էլ Սովետական Միության եղբայրական մյուս ժողովուրդների հետ ձեռք-ձեռքի տված շարունակում է բարգավաճել: Եվ աշխարհով մեկ սփռված հայության համար Հայաստանը այսօր դարձել է ոչ թե բույսի շող, երազ, այլ հսկա ուժ ու ապավեն և պարծանք համայն հայության համար:

Այսօրվա ծաղկող Հայաստանի քաղաքամայր Երևանում շատ հայրենամարտի անվանի դեմքերի արձանների հետ վեր է խոյանում նաև Վարդան Մամիկոնյանի արձանը՝ սուրը ձեռքին, Ավարայրի դաշտում թշնամու վրա խոյանալու պահին, որպես ծաղկող Հայաստանի հարատևության և անպարտելիության խորհրդանշան:

Փառք ու պատիվ նրան, մեր վերածնված Մայր Հայաստանին, որպես հայ ժողովրդի միասնական հավատի ներշնչողի:

Հավերժ փառք անցյալի օրհասական օրերին հայրենիքի ու հայոց հավատի պահպանության համար Ավարայրում և այլ հերոսամարտերում ընկած հայրենասեր բոլոր նահատակներին:

Բանախոսությունից անմիջապես հետո սկսվում է հանդիսության գեղարվեստական բաժինը: Հոգևոր ճեմարանի ողջ ուսանողությունը օրվա խորհրդով ներշնչված մեծ ապրումով կատարում է ճեմարանի գրաբար լեզվի դասախոս պրն. Երվանդ Մելքոնյանի՝ Եղիշե պատմիչի «Վասն Վարդանայ և հայոց պատերազմի» պատմական երկի հի-

ման վրա խմբագրած ու կազմած գրական-երաժշտական ապը (կոմպոզիցիա):

Ասքի կատարման ժամանակ, Նիլիզի հեղինակային խոսքի ընթերցմանը զուգահեռ, կարդացվում են Հազկերտ արքայի կատարի զայրույթն արտահայտող խոսքերն ու Միհրմեհրսեհի սպառնացող հրովարտակը, որով թելադրվում է հայերին «կա՛մ ուրանալ իրենց կրոնը և դրական պատասխան տալ մամակին և կա՛մ էլ ներկայանալ Մեծ Դուռն արքայի»:

Ի պատասխան այս ամենի, հոգևոր անմարանի ողջ ուսանողությունը միախորհուրդ ընթերցում է հայ ժողովրդի միասնական կամքն արտահայտող մերժողական հետևյալ գիրը.

«Այս հավատից մեզ ոչ ոք չի կարող խախտել, ո՛չ հրեշտակները և ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուրբ և ո՛չ հուրը, ո՛չ ջուրը և ո՛չ էլ որևէ այլ հարված: Ձեր կողմից տանջանք, իսկ մեր կողմից հանձնառություն, ձեր սուրբ և մեր պարանոցը»:

Ապա առանձին-առանձին ընթերցվում են Հովսեփ կաթողիկոսի, քաջարի Ղևոնդ երեցի և կաղնեբազուկ Վարդան զորավարի հորդորանքի ու քաջալերանքի հուժկու և ոգևորիչ խոսքերը, որոնք մղում են ողջ հայությանը՝ արյան գնով առաջնորդվել ի մարտ՝ հարազատ հայրենիքի ու ցանկալի կրոնի ազատության համար:

Ասքը համեմված էր նաև երաժշտական տարբեր հատվածներով: Այսպես, մեջ ընդ մեջ կատարվում են «Նորահրաշ» շարականը և «Բամ փորոտան» ու «Լոնց...» հայրենաշունչ երգերը:

Գեղարվեստական բաժնի ավարտից հետո ճեմարանի տեսուչ Տ. Եզնիկ քհն. Պետրոսյանը հրավիրում է հանդիսությունը մահազահող Վեհափառ Հայրապետին տալու Իր օրհնության խոսքը:

ՎԵՀԱՓԱՌ ԷՍՅՐԱՊԵՏԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԸ

(26 փետրվարի 1981 թ.)

Նաև այս տարի Մեզ համար հոգեկան բացառիկ մխիթարություն եղավ՝ Սրբոց Վարդանանց հիշատակության օրին, ներկա գտնվելու մախ Մայր տաճարում սրբազան արարողությանը և գոհաբանական մաղթանքին, և այստեղ հիմա այս հանդիսության՝ կազմակերպված մեր հոգևոր ճեմարանի տեսչության կողմից:

Կարծում ենք, այս զգացմունքը դուք ևս բաժանում եք, սիրելի ներկաներ, և գոհ եք, որ մասնակցում եք Մեզ հետ միասին այս հանդիսության:

Մենք գոհունակությամբ լսեցինք անշուշտ նաև եկեղեցում արտասանված քարոզը՝ տեսուչ տեր հոր կողմից, ինչպես նաև այստեղ արտասանված ճառը մեր դասախոսներից պրն. Բաբգեն Ներսիսյանի կողմից պատրաստված, որը Մեր վրա բացառիկ տպավորություն գործեց իր պատմական դեպքերը հարազատ և ճշգրիտ կերպով ներկայացնելու հանգամանքով, իր գեղարվեստական ճաշակով և մանավանդ բոցաշունչ, ջերմ հայրենասիրական ոգով:

Մաղթում ենք, որ ինչպես անցյալում և ինչպես հիմա, նաև հետագային մեր հոգեվոր ճեմարանի դասախոսները հույն ոգեշնչումով և տեսիլքներով, գաղափարական ներշնչանքներով դաստիարակեն մեր նոր սերունդները, իբրև հավատավոր հոգիներ, իբրև հարազատ զավակները մեր ժողովրդին և իբրև անկաշառ հայրենասերներ:

Հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության մեջ, մոտ 8000-ամյա պատմության, ինչպես պատմաբանները մոտավորապես ճշտում են, կան երեք իրադարձություններ, որոնք մասնավոր կերպով բնորոշում են մեր ժողովրդի ազգային նկարագիրը, դիմագծությունը, բնորոշում են և բյուրեղացում՝ այնպես ամբողջական և կատարյալ կերպով, որ մնում են խորհրդանշիչ և ուղեցույց մեր ժողովրդի համար բոլոր ժամանակներին ի գործը:

Այդ պատմական երեք իրադարձություններն են. առաջինը՝ չորրորդ դարու սկզբին քրիստոնեության ընդունումը համայն մեր ժողովրդի կողմից և պետական կրոն հռչակումը, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի օրով: Երկրորդ իրադարձությունը՝ տառերի գյուտը, Ե դարու առաջին կեսին. տառերի գյուտը, Ս. Գրքի թարգմանությունը հայերեն լեզվի, և հետևաբար՝ սկզբնավորությունը հայ գրականության և նույնիսկ, Մենք չեմոծում ենք ասել, սկզբնավորումը ընդհանրապես հայ մշակույթի: Որովհետև Մենք հավատում ենք, որ Ս. Մեսրոպ ոչ միայն հայ ալբուրները կազմավորեց և մյուս թարգմանիչների հետ հայերեն լեզվով թարգմանեց Աստվածաշունչը, այլ նաև այդ պահից ծնունդ առավ հայ մշակույթի զգացողությունը՝ ինքնուրույն հայկականի, և տարածվեց նաև ստեղծագործության մյուս բնագավառների վրա: Այդ իմաստով է, և արժեք ենք, որ Ս. Մեսրոպը կարելի է նկատել նաև ընդհանրապես հայ մշակույթի սկզբնավորող: Վերջապես, երրորդ պատմական մեծ դեպքը, երևույթը՝ այդ հենց Վարդանանց հերոսամարտն է, որի մասին դուք լսեցիք արդեն և դասախոսության բովանդակությունից և քիչ առաջ՝ գեղարվեստ-

տական ներկայացումից, որ մեր ուսանողները ներկայացրին այնքան հաջող և հուզիչ կերպով, որի համար պետք է շնորհավորել կազմակերպիչներին:

Վարդանանց պատերազմը, որ ինչպես ինքը Եղիշեն էլ բնորոշում է, տարվեց հանուն հավատի և հանուն հայրենիքի, «Վասն հաւատոյ և վասն հայրենեաց»:

Այս երեք պատմական իրադարձությունները, որոնք շատ հեռու չեն իրարից, ընդամենը մի 150 տարվա պատմության տարածքի վրա գտնվելով, սխալ պիտի լինեին իրարից անջատ նկատել և անջատ հասկանալ: Նույնիսկ Մեր կարծիքով անջատ կարելի չէ հասկանալ: Երեքն էլ մեկ ամբողջություն են կազմում: Այդ երեք իրադարձություններն էլ խորհրդանշում են, ներկայացնում են, կատարելագույն ձևով և չափով, հայ ժողովրդի ոգեկանությունը, գաղափարականությունը: Հայ ժողովուրդը, ճիշտ է, պատմականորեն ծնունդ է առել հավանաբար շուրջ 3000 և ավելի տարիներ մեզանից առաջ, բայց իսկապես, բառին ճշմարիտ իմաստով, ազգային իմաստով, ազգային գիտակցությամբ կազմավորման իմաստով, հայ ժողովուրդը իբրև այդպիսին ծնունդ առավ հենց Դ և Ե դարերի այդ ժամանակահատվածում, որի մասին խոսում ենք:

Եթե այդ իրադարձությունները տեղի չունենային այն ժամանակ, դժվար թե հայ ժողովուրդը իբրև այդպիսին հետագա դարերին կարողանար իր ինքնության պահպանիչ, իբրև ուրույն ստեղծագործ ոգեկան արժեք ներկայացնող վավերական ազգ լինել սույն աշխարհի վրա:

Արդեն պետք է հավատանք պատմաբանների այն ուղիղ դատողության, թե «աշխարհի վրա չկան ազգություններ, այլ կան մշակույթներ»: Այսինքն՝ որ առանց ազգային ուրույն, ինքնադեմ մշակույթի ազգություն գոյություն չունի այս աշխարհի վրա: Այլ խոսքով՝ նրանք են վավերական ազգությունները և վավերական ժողովուրդները, որոնք վավերական սեփական, ինքնատիպ մշակույթ ունեն: Ահա այդ պրոցեսը կատարվեց մեր ժողովրդի կյանքում հիմնապես և վերջնականապես Դ դարու ընթացքին, մինչև Ե դարու կեսերը: Եվ այս Վարդանանց պատերազմը ևս անբաժանելի մասը կկազմե հայ ժողովրդի ոգեկանության, ավելին կարող ենք նույնիսկ ասել, թե նա հանդիսացավ գերագույն ապացույց մահով իսկ այդ ոգեկանության, իրենք

պաշտպանեցին և արյամբ կնքեցին ազգային իդեալները քրիստոնեության, մշակույթի և հայրենիքի:

Եվ պատմության ընթացքում հայտնի է մեզ բոլորիս, թե հայ ժողովուրդը հավատարիմ մնաց այդ երեք իրադարձությունների խորհրդին և պատգամին: Նույնիսկ վատթարագույն պայմանների մեջ, հրաշքի համագոր իրադարձության մեջ մահացավ և հարություն առավ, վերածնվեց մեր ժողովուրդը նույն ոգեշնչումով և այսօր էլ նա շարունակում է ապրել և՛ մայր հայրենիքից ներս, և՛ արտասահմանում, բայց մահավանդ մայր երկրում՝ կերտելով իր նոր հայրենիքը, վերաշինելով այն և ծաղկեցնելով, կերտելով իր առավել պայծառ ապագան:

Եվ մենք այսօր փառք պետք է տանք Աստուծո, որ մեր երկրում խաղաղության պայմաններում, արդեն իբրև ազգություն, ինքնավստահ և ինքնահաստատ կարողանում ենք ոգեկոչել մեր անցյալը, մեր հերոսներին, և ոգեշնչվելով նրանցից, շարունակելու մեր աշխատանքը առավել եռանդով, առավել նպատակապացությամբ և առավել հավատքով դեպի մեր սեփական ուժերը, առավել հավատքով դեպի մեր գալիքը:

Վարդանանք մեզ հետ են, մեզ հետ քայլում են, մեզ ներշնչում են, մեզ առաջնորդում և ապահովում մեր բոլոր արդար իդեերի ապագա իրականացումը:

Լույս և հավերժական փառք Վարդանանց շուրջ հիշատակին:

Վարդանանց նվիրված հանդիսությունը ավարտվում է խմբովին երգված Տերունական աղոթքով և Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով:

Ժամը 15-ին, օրվա տոնի առթիվ, Մայր Աթոռի միաբանական սեղանատանը տրվում է ճաշկերույթ, որին մասնակցում են Մայր Աթոռի ողջ միաբանությունը, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմն ու ուսանողությունը և այլ հյուրեր:

Իսկ ժամը 16-ին հոգևոր ճեմարանի բոլոր ուսանողները, ղեկավարությամբ ընդհանուր դաստիարակ Տ. Ստեփանոս արդ. Չաքալյանի, այցելում են Երևան և թարմ ծաղիկներ զետեղում ազգային մեծ հերոսի՝ սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանի հուշարձանին:

Խոհանոց և օրհնություն, հավերժ փառք հիշատակին հայրենիքի համար զոհված Վարդանանց հերոսամարտիկներին:

ԶԱՏԻՎ ԱԲԵՂԱ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ